

FAHALEOVANTENA... 1947 : ADY GASY !

nosoratan'i

RAMILISONINA

*Institut de Civilisations
Musée d'Art et d'Archéologie*

Feno dimampolo taona ny 29 Marsa 1947 izay fotoana nihetsahan'ny vahoaka malagasy maro teto amin'ny Nosy mba ho fitakiana ny Fahaleovantena. Koa raha adika amin'ny teny tokana izany dia hoe : "Tolona".

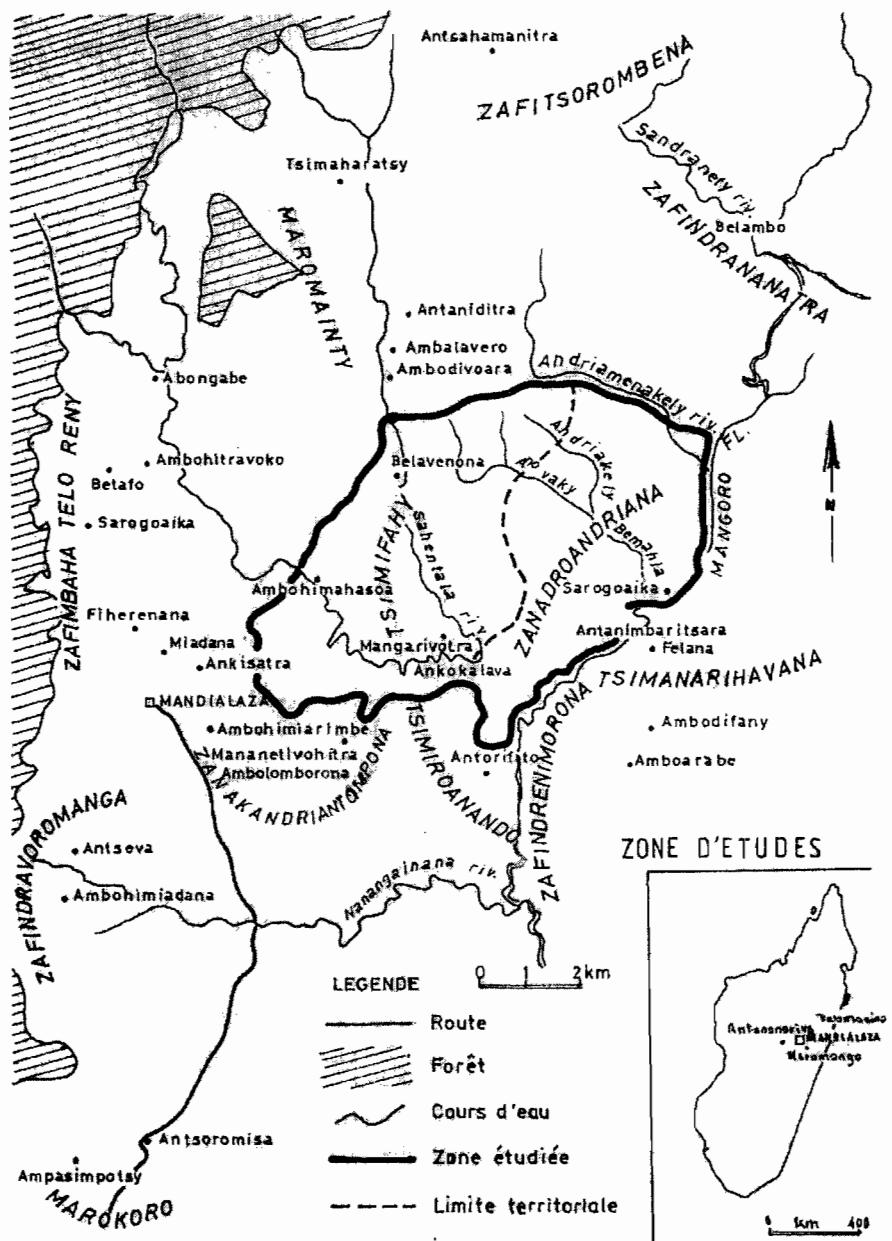
Vanim-potoana roa lehibe tokoa eo amin'ny tantaran'ny vahoaka malagasy no nankalazaina teto Madagasikara dia ny 27 Septembre 1996¹ sy ny 29 Marsa 1997². Asa na kisendrasenaina marina tsy azo takonana, fa na tsy mitovy anarana aza izy ireo dia roa tantara mitovy fomba ary tsy afa-misaraka hatramin'izao.

Maro ireo tolona nifandimby tamin'ny 1947 : Menalamba, Vy Vato Sakelika (V.V.S.) sy taty aorianana (1971, 1972, sns.) izay samy tolona ho amin'ny Fahaleovantena daholo, mba hanifihina ireo mpanjanaka frantsay. Azo ambara ho niavaka tamin'ireo tolona rehetra nifandimby anefa ny 29 Marsa 1947 noho ireto antony manaraka ireto :

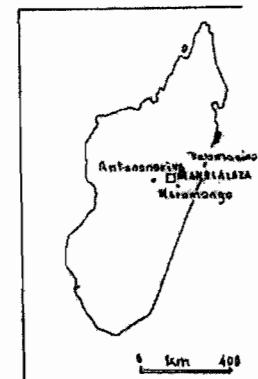
- lo no fotoana azo lazaina ho niarahan'ny Malagasy maro indrindra nihetsika.

Io no fihetsehana na tolona azo ambara fa nahasahana faritra sy toerana maro indrindra teto amin'ny Nosy satria ny antoko *Mouvement Démocratique pour la Rénovation Malgache* (MDRM) izay nitaky ny famerenana ny

1. 27 Septembre 1996 : 100 taona nanafoanana ny fanandevozana teto Madagasikara.
2. 29 Marsa 1997 : 50 taona ny tolona MDRM teto Madagasikara.

ZONE D'ETUDES

Fahaleovantenan'i Madagasikara indray dia tafalatsaka ao am-pon'ny Malagasy rehetra, eny fa na dia ireo vahiny sasany aza.

- Io no tolona nisy fifandonana mivantana tamin'ny basy aman-defona teo amin'ny Malagasy sy ny Frantsay, ka nisian'ny famoizana aina teo amin'ny andaniny sy ny ankilany na tsy mitovy isa aza noho ny hery tsy mitovy.

Ny holazaina eto moa dia ny zava-nitranga tao Mandialaza¹ Moramanga izay toerana azo ambara fa lohasaha nitsanganan'ny afo tamin'ny 29 Marsa 1947. Raha jerena koa dia ireo faritra be kôlô (*colon*) no tena nisy ady nivavay ka nitrangana habibiana nataon'ireo mpanjanaka : Moramanga, Ambatondrazaka, Manakara sy ny manodidina... Tsy lovantsofina na angano na tantara voasoratra koa no hambara fa ny zavatra natrehi-maso sy nandraisin'ireo tapa-porohana sisà tsy may anjara sy ny mpanoratra izay efa fito taona ka mba efa nahatadidy kely ny zava-nitranga tamin'ny vanim-potoana 1896-1947. Efa 51 taona no namjanahana an'i Madagasikara sy ny mponina malagasy. Taranaka telo nitandimby no tratry ny tsindry hazo lena ary very anjara-masoandro. Tompony mangataka atiny.

Tokana ny baiko tao am-pon'ny Malagasy : "Famerenana ny Fahaleovantena", hanifika ireo mpanjanaka nampahory sy nampangirifiry ary fahavalox iombonana. Ny teny raha foy, manan'elatra, hoy ny Ntaolo. Tao aorian'ny 29 Marsa 1947, izay fotoana nipoahan'ny fifamelezana tao Moramanga mantsy, dia nifangaro daholo ny vaovao, ny baiko tsy an'olon-tokana, ireo mpitarika toa mifanipaka toy ny valala an-karona ka nisomaritaka ny vahoaka. Teo anefa dia nisy ny antokon'olona nanararaotra izany ka nanangana fahefana ho azy.

Resaka tamin'ireo vavolombelona² niaina sy nandray anjara tamin'ny filhetsehana 1947. Teo amin'ny 21 ka hatramin'ny 29 ny taonan'izy ireo tamin'izany ary efa nanambady sy niteraka daholo.123

Raha mbola tany Frantsa i Ravoahangy sy Raseta ary Rabemananjara, solombavambahoaka MDRM mba hifampiraharaha amin'ny Frantsay momba ny Fahaleovantena, sy momba ny fampodiana ireo miaramila malagasy niady tamin'ny ady lehibe faharoa mba hanampy ny mpiray tanindrazana taminy, araka ny filazany, dia tsy naharitra ny taty an-toerana na koa angamba nisy nanosika nanapoaka ny raharaha tao Moramanga, notarihin'i Razafindrabe Victorien, ary dia nitatra nanerana ny Nosy izany.

1. Mandialaza-Moramanga, *carte 1/100 000e, feuille R-46.*

2. Vavolombelona : Ranampy, Razanamahay, Rafaravavy ao Sarogoaika Antanimbartsara ; Radona, Razafindravao ao Mangarivotra.

Nanomboka nifangaro ny raharaha, nitranga ny baiko avy atsy sy eroa. Nitsangana ny antokon'olona mba hanana fahefana hitondra, koa anisan'izany ny tao Antorifito sy Ankokalava Mandialaza. Tsara ny manazaya etoana fa ao Mandialaza dia mbola miavaka tsara hatramin'izao ireo olona atao hoe taranak'ireo olona nanompo na "Andevo", sy ireo taranak'ireo notompoina na "Andriana" amin'ireto fomba ireto : fifampiarahabana : "Tsara va tompoko" ho an'ireo Andriana, ary "Bezoro tompoko" na "Manao ahoana tompoko" ho an'ny andevo, ary mbola tsy mahazo mifanambady izy ireo fa amin'ny fiainana sisika dia milamina.

Voalaza teo aloha fa ny toerana maro kôlô no tena nivaivay ny ady ka anisan'izany i Moramanga. Mbola nisy ny tanjona niombonana dia ny hamono ireo kôlô. Notsinjaraina ny faritra sy ny andraikiny avy : faritra Fiherenara atsinanana, Amboasary no namely an'i Barion tao Amboasary. Ambohidray sy ny manodidina namely an'i Degazon tao Ambohidray. Marovoay sy ny manodidina kosa namely an'i Emile tao Marovoay ka samy nahafaty azy ireo daholo.

Fa ny tao Ambodirano, Anjiro dia namely an'i Ottino tao Ambodirano sy Ampangabe, ary Mandialaza namely an'i Lesport tao Ampasipotsy nefa tsy nahafaty azy fa nisy maty maro kosa. Ny anaran'ireo kôlô dia mety tsy ho marina araka izay voasoratra fa arakarak'izay fanononan'ireo olona azy ihany.

Nihazakazaka tokoa ny raharaha ary niseho tamin'ny endriny samihata tao aorian'ny 29 Marsa 1947 ka i Razafindrabe Victorien no tena filoha nitarika tamin'ny faritr'i Moramanga izay mitondra ny anaran'ny sekoly ankehitriny ao hoe : "Lycée Razafindrabe Victorien". Talohan'io daty io anefa dia efa lasa ihavy ny tsaho hoe : "ho avy ny mpanampy vahiny amerikana amin'ny fiaramanidina mena" izay nandiso fiantenana ny maro.

Ny zava-nitranga tao Mandialaza no ho tantaraina. Natsangana ny tafika tamin'ny alalan'ny famoriana ny vatan-dehilahy rehetra, ka samy nomena izay anjara-toerany sy ny gradiny ary koa nomena fiadiana tsirairay dia ny Saboa , Jandrana na homan'ila, miampy ny antsy. Ny vy no nozarena fa ny zarany dia samy manao ny azy ka tao Ambodiala-Ambodifany ny mpanefy. Ny fanamiana dia akanjo fohy tanana vita amin'ny gony izay nobaboina tany amin'ireo kôlô manodidina, soga sy rofia. Ny satroka bory vita amin'ny herana. Nomena fanazaran-tena amin'ny fomba miaramila sy enti-miady koa izy ireo. Teto aneta dia nanomboka hafahafa ny raharaha, fa izay fianakaviana maromaro isa sy barofo no tompon'ny fitondrana sy ambony grady indrindra : mpandrindra sy fifandraisana Ratsimahasaraka. Sefor'ny Etamazaoro Raveloson atao hoe Rasona miampy an'i Randrianarison, Rakotolejoko, Rakotomanga. Asesera : Rafaralahy, Komandà Rakoto, Kapiteny : Rapaika, Jeneraly Randresy izay olona avy ao Antorifito Felana ary Ankokalava, izay samy tananan'ireo taranaka nanompo daholo, fa ny grady ambanay kosa no mba nomena ny tany amin'ny

tanàna hafa sy taranak'ireo notompoina : Ranampy Serizà Antanimbaritsara. Ny mpanao fanofanana moa dia ireo efa avy nanao miaramila niady tany Andafy : Ranarivelo Jean, Randresy, Rakoto, Rapaika, Ratovoson, sns. Nisy ny mpitsabo na 'mpimasy : Rakotozafy Antanimbaritsara, Ratsiry avy any Borisatoka. Teo amin'ny andraikitra dia nisy ny mpiady, ny mpitily ary ny mpiandry tanàna sy mikarakara sakafo ho an'ny ankizy amain-behivavy. Ny sisa velona amin'ireo olona ireo dia Ranampy, 77 taona, monina ao Sarogoika sy Ratovosoa, 79 taona, ao Ankokalava.

Nisy ny dina sy ny fitsipika dia ny tsy mahazo manimba, mangalatra na mambobo zavatr'olona, ary tsy mahazo mikasika vehivavy alohan'ny tandehanana hanafika sy any an-tany hiadiana mba ho fanefitra amin'ny bala, ody basy miampy ravinkazo "tsiantsarona", ramisosa, riona ary tsilaitra izay handroana sy sotroina ary entina am-paosin'ny miaramila rehefa handeha hanafika. Ireo Betsimisaraka tao Andralanitra no tena nalaza nahay ody basy karitaty ireo bala tamin'ny lamba mihitsy hono.

Nandroso nafana hatrany ny raharaha, tsy nisy intsony ny mpitondra arapanjakana. Nitrange ny didin'ny besandry sy ny valifaty. Velona ny fifamonoana samy Malagasy mpiray monina sy ny fanafihana ireo kôlô, ka toa izao no fizotry ny tantara :

Nisy birao fiasàna natsangana tao Ambalahorina¹ tao amin'ny tranon-dRandriamahay, rain'i Razanamahay² ka i Rafaralahy, ankilany³ no lehibe tao ; ary ny mpahandrony dia i Razanamaro menasofina⁴ avy tao Antanimbaritsara. Nisy koa ny birao tao Ampizarambabo, toerana malalaka tsy nisy tanàna ho an'i Rasona, ka i Raleba menasofina avy tao Antanimbaritsara ihany no mpiambina azy. Tsapa tamin'izany ny fivadihan'ny zo sy ny andraikitra, mandritra ny ady tamin'ny 1947, ka ny fitarihana dia lasan'ireo ankilany na andaniny, izany hoe andevo. Ny menasofina kosa no mpanatanteraka. Taloha mantsy, dia ny menasofina ihany no mpitondra, "Mpiadidy, Ranaivo avy ao Mangarivotra, fa ny andaniny dia lefitra na tsy mahazo fitondrana mihitsy Raberavoavy, Ankokalava ohatra, noho ny faharesena ara-drazana sy ara-toekarena.

Ny tanàna sy ny olona tena niharan'ny valifaty ka nolefonin'ireo olona ankilany ary nobaboiny dia ny Zafimbaha tao Miadana, Ambatolava, Sarogoika, Fierenana, Ampananganana. Ireo olona ireo mantsy dia voalaza fa nimpahory mafy ny olona tany Antorifito, Ankokalava, Mangarivotra fa naka ny vadiny satria menasofina, mpanankarena ary mpitondra fanjakana, ka

1. Ambalahorina : tanàna nobaboin'ireo Bara 5 lamy ny avrily, gadra afaka tao Moramanga, 29 Marsa 1947, ary rava tsy misy intsony ankehitriny.

2. Jereo naoty 4.

3. Ankilany na andaniny no filaza ny andevo.

4. Menasofina no iantsoana ny Andriana na koa Zafimamy.

nanararao-pahefana. Azo heverina izany fa nisy endrika valifatin'ny voan'ny tsindry hazo lena tamin'ireo nanam-pahefana, ny zava-niseho tamin'ny 1947, tamin'ny samy Malagasy.

Rehefa vita asa voly vary ireo Zafimbaha, dia lasa nanao rapa-dango ny vadin'olona sy ireo tovovavy tamin'iretsy tanàna voalaza etsy ambony. ka hatramin'izao taona 1997 izao dia mbola tadihy ny fiteny hoe "Zafimbaha vita asa...", hoy mantsy hono i Ratavilahy avy tao Mangarivotra: "Tsy haka ny vadike intsony ialahy ?" Raha nampandefona an'i Rakotomanana tao Miadana izay naka an-keriny an'i Razanatsoa, vadin'i Ramarozatovo rahalahiny izy. Ity Ramarozatovo ity anefa dia menasofina ihany saingy resy ara-toekarena. Izany hoe tsy ny andaniny ihany no niharan'ny barofo nataon'ny menasofina, fa tratra izany koa na ireo namany aza, saingy "lany harena".

Ireto ny anaran'ireo olona voalefona : Ranaivoazaha, Miadana , Razafindrakoto, Sarogoaika Ambatoiava ; Rakotomanana, Miadana Razafindranaivo, Ampananganana. Nisy ireo novonoina tany an-tanànany, fa nisy kosa nentina tany Ankokalava vao nolefonina. I Razafimahay sy Rakotomanga miralahy, mpanankarena tao Fierenana dia efa norohizana tady avy tany an-tanànany mba ho entina ho vonoina ka tany Ankokalava vao afaka ary ny Sefon'ny Etamazaoro Rasona no nampamotsotra azy. Marihina fa ity Rasona ity dia efa nanafaka an'i Ramariavelo avy ao Antanimbaritsara. voafatotra hovonoina koa satria mifandray tendro tamin'ireo olona efa tafakatra any an-tanàna, miaraka amin'ny Vazaha, raha niteny tamin'ilay teny hoe "izany anie, izany anie" raha niresaka tamin'ny fianakaviany iray nifanao am-pitandranlo teo Akondrofotsy Mangoro izy. I Botomainty tao Ambilombe no tenampandefona, araka ny fantatra dia Betsimisaraka izy, ary i Manabory, Tandroy kosa ny mpiady amin'ny pilotra nanampy ireo Bezanozano : tsy nisy fanavakavahana ara-poko ny ady amin'ny fangejana, fa voakapa daholo rehefa mambotry vahoaka.

Maro kokoa hono ireo olona matin'ny Malagasy samy Malagasy noho ireo maty voatifity ny Vazaha tamin'ny fitaka, toa an'i Razafimahefa, Ambongatsimo, Rakotoarisona, Ankarefo, Ramarolafy, Antaniditra, Rakotomena, Ambolomborona, Ravoavy, Ankokalava, samy maty tao Ampasipotsy tamin'ilay andro nanambakan'ireo kôlô avy any Ankeramadinika, araky ny ho tantaraina eto.

Ny fomba natao hamonoana an'i Lesport tao Ampasimpotsy na tany amin'ny fanafihana hafa : namory miaramila telopolo na fitopolo lahy samy mitondra lefona ka voriana amin'ny toerana iraynofafazana fanafody eo anin'ny mpimasy vao mandeha. Teny an-dalana, akaikin'ny tanànan'i Lesport anefa dia trtran'ireo mpanafika azy, ka nanontaniany hoe : "Ho aiza ianareo ?". Naveriny indray hoe "ho aiza ianareo", hoy aho Ranarivelo ? satria

nifankahalala sy nifankatia izy roalahy ireo. Raiki-tahotra daholo ireo miaramila, ka tsy nisy sahy namono azy na dia tokony ho fatiny mihitsy aza ity kôlô ? Ny sasany aza rifatra nilefa. Avy eo dia nanaraka azy tany an-tanànany. Rehefa tafiditra tao an-tranony i Lesport dia nisitrika tao anaty lavaka, fa nisy zohy hono ny tranony, fa ny alikany no nalefany, ka io no maty notifirin-dRanarivelo Jean¹ tamin'ny basim-borona izay azo tamin'ny fanafihana tany amin'ny toeran-kafa. Teo dia nanodidina ny trano sy nanombotomboka ny rindrina tamin'ny lefona no sisa natao dia lasa nody. Andiany faharoa, nanapaka ny tetezana tao Sahanjonjana ary nanao fahirano. Teo dia nisy ireo kôlô dimy lahy avy any Ankeramadinika, nitondra fiarakodia sy basy tonga ka nanontany hoe : "Maty ve i Lesport ?" - "Tsy maty", hoy ireo lehilahy niambina ny tetezana. Amboary ary ny tetezana fa matintsika izy androany, hoy ireto Vazaha. Dia namboarina tokoa. Nisy lehilahy iray, Rainizafindravao, tsy nety nanamboatra fa mahina dia voatifitra ary maty teo no eo, ka nolatsain'ireo Malagasy namany hoe 'matimaty foana", nefo olona hamonjy antsika anie ireto, sady hanampy.

Rehefa vita ny tetezana, dia niaraka nankany Ampasimpotsy ireo Vazaha sy ireto Malagasy miaramila, izay nasesiny teo aloha ary nasainy nametraka ny letona. Rahefa tonga tany, dia nasainy nilahatra tsiroaroa, avy eo dia niantso mafy izy manao hoe : "Monsieur Lesport !". Dia nitranga i Lesport ka nifanoroka izy sy ireo vahiny. Teo vao tonga saina ireto Malagasy fa tsy hifamono ireto. Nisy ny fetsy dia nitsoaka nilefa tany anaty mangahazo. Ramalanjaonina tao Sarogoaika. Tao dia tsy fantatra na tena mahay tokoa ny impimasy Rakotozafy na tsia, satria mantsy izay lehilahy voatendrin'ny lehibe handeha hiady dia tsy maintsy mandeha fa raha tsy izany dia lefonina tsy misy hataka andro. Tamin'ity fanafihana nahafaty olona maro ity dia i Ranampy rahalahiny no voatendry saingy tsy navelan'ity mpiimasy, fa aleo ianao, hoy izy, lefonina ka maty tao antanàna, fa tsy maintsy maty ianao raha mandeha any ka manahirana ny fianakaviana ny fakàna ny fatinao fa aoka ny zandrinao Ramalanjaonina no handeha hisolo anao. Ny vintan'andron'ny olona no anton'izany. Ny maro dia tratry ny tifitra vary raraka ka maty dia ireo voalaza tery aloha izany. Ny sasany, lavo voatsindrin'ny maty ka avotra ary afaka nilefa fa efa somary alina ny andro. Io no tena nahafaty olona maro tao Mandialaza, fa tsy fantatra ny isa marina.

Ankoatran'Ampasimpotsy dia ireto no toerana nanafihana ary nifanandrinana tamin'ny miaramila vazaha : Manakambahiny, izay nahafaty an'i Bertrand, izay niravaka odi-basy be tokoa saingy nanota fady satria naka vehivavy hono ; Ambodiasina Ambodirano : ka nahafaty an-dRatavilahy, voatifidavitra, ka ny taolam-peny iray, ny hany sisa tsy lanin'ny alika no tonga am-

1. Ranarivelo Jean, adjidà avy tany andafy, teraka 1917, maty novonoin'ny Vazaha na efa tafakatra tao Antaniditra aza, ary tsy hita faty, jereo ny tsangambatony ao Mangarivotra.

pasan-drazana ao Mangarivotra ; Ambodimangan'i Maroampombo Beparasv, izay nisy an-dRazanakolona, kaporaly tany andafy nefà lasa jeneraly mpitari-tafika tao, sy Ramahatandrina, lietnà lefiny, mpitifitra ireo miaramila milefa ady Tamin'ity ady farany ity dia efa herinandro i Ranampy¹ vao tafaverina tany Sarogoïka tanànan ary efa nitomaniana sy nisaonana fa hoe efa maty.

Nisy tokoa ny fifanampiana tamin'ireny ady ireny, fa ny taty avaratra nankany atsimo ary ny avy atsimo nianavaratra. Tsy mivatsy koa fa ny mponina eny an-dàlana no manome sakafô ireo mpiady, izany hoe, nisy ny firaikanan'ny samy Malagasy mpiray monina sady voan'ny tsindry hazo lena. Nanao odi-basin'amboea foana ireo miaramila malagasy tany tamin'izany ka nilefa hatrany fa tsy mbola nandresy satria basy sy lefona dia atody miady amam-bato ihany.

Militraezy, 88, 36, mosokoto no anaran'ireo basy malaza fantatr'ireo olona amin'ny feony mitatata hono. Hoy ireo olona niady tao Manakambahiny, Sahamaloto sy ireo afa-nilefa tany anaty mangahazo tao Ampasimpotsy. Pio - Pio, hoy ny bala mandalo sofina..

Tany Antanimbaribe sy Andriambondro no toerana fanazaran-tena ho an'ireo miaramila malagasy nobaikon'Antorifito sy Ankokalava ary Felana. Ary efa tany am-pilefana ny olona tamin'izany fa tadiidiko tsara. Nandritra izany moa dia nilefa nifindrafandra tamin'ny ala manodidina ny tanàna ny vahoaka : ny ankizy amam-behivavy, dia tany Anjohy, Mahajery ary tany ambavahadiala amin'ny ala atsinanana. Ny tanàna dia tapitra nodoran'ireo samy Malagasy. Nandeha ny teny hoe : "tsy misy intsony ny ambony sy ambany, andevo sy andriana". Na dia izany aza, mbola nisy ny olon-kendry te-hitàna ny nentindrazana nilaza hoe : "Tsy ho Vazaha rahoviana isika fa aoka samy hifanaja amin'ny razany avy ny Malagasy". Maro ny toeram-pilefana nodarofan'ny Vazaha baomba tamin'ny fiaramanidina toa an'i Sarogoïka, Antokandambo am-pandriam-bositra, sns ; ka hoy ny ankizy raha milalao : Bo-oooo.. Tà-à-a.. ao baby : satria raha vao mandalo ny aeropilanina dia nandaroka baomba, dia miteny ny renin-jaza amin'ny zanany koa "ao baby" fa handhe hilefa indray. Noho izany dia amin'ny alina ihany no mahandro sakafô sy mifindra lasy fandrao tazana ny setroka afo. Ny antoandro kosa dia mifitsaka toy ny lambo anaty kirihitra sy lavaka ny daholebe fa misy kosa lehilahy mitily eny an-tendrombohitra sao misy fahavaloha vazaha na gasy hanafika. Ny trano dia vita amin'ny ravin'ampanga, fanjana, zozoro, herana, hofa sy vika, fa ny toko kosa dia mazàna dia hazo ranjovola, voanongo, vontaka fa sarotra ny mahita vato.

1. Ranampy dia rain'ny mpanoratra, serzà, voasambotry ny vazaha avy tao Ambohidray, tao amin'ny Nosy be lalitra Ankona njaly nokapohinà ary nigadra roa volana tany Moramanga.

Ny vavolombelona dia nilaza fa be ny sakafotamin'ny taona 1947 satria vokatra be ny vary avrily-may 1947, ary be ny vary lò tany an-dava-bary, saingy ny fitaterana azy no sarotra fa amin'ny alina ihany no afaka mivezivezy. Nototoina tamin'ny laona tany koa ny vary nefatia dia nanahirana izany noho ny feon'ny fanoto sao misy mandre. Ny mangahazo koa no foto-tsakafo, ka toy izao no fahandro azy : lena, bononoka, kikisana na totoina dia hatao papatro, tampitsetroka, masa-kevoka ary hanina miaraka amin'ny tantely. Ny omby indray dia nobaboin'ireo miaramila vazaha sy malagasy nataony sakafotamin'ny kijàna tsara sy malalaka ao Mahajery ka nampanankarena ny mponina tao, anefa dia maro no nafoy ireo fananana noho ny asan'ny tafika frantsay.

Ny taona 1948 vao namely mafy ny mosary satria tsy afa-namboly intsony ny olona fa nilefa tany anaty ala nandritra ny fotoam-pambolena (oktobra-desambra 1947), koa hany ka ny zava-maniry tany an'ala no sisao hanina. Maro noho izany ireo narary na maty, indrindra tamin'ireo antitra sy ny zazakely.

Ny zava-nitranga koa dia izao, ireo olona nanana grady na voatondro molotra ho mpitari-tafika sy mpitsabo ka azon'ny Vazaha talohaloha dia nampijaliana tamin'ny kapoka, sady novonoiny. Ranarivelo Jean, Ratsiry, ity farany ity dia mpimasy, kilemaina ary niara-voasambotra tamiko mpanoratra tao Ambohidray ny volana january 1948 dia njaly sy maty. Fa izay voasambotra taty aoriana (febroary 1948) dia nogadraina fotsiny tany Ambatondrazaka fa tsy azo novonoina intsony, anisan'izany Rakotolevarasoka, Ràndrianarisona, Rasona, sns. I Ranarivelo Jean dia tsy nilefa naharitra tany an'ala ary tena nanampy ireo miaramila vazaha izay nampandry tany nampakatra ireo vahoaka tao Antaniditra, saingy novonoina ary nariana faty noho izy nitarika ireo olona saika hamono an'i Lesport sy namono ny alikany.

Naharitra herintaona mahery, hoy ireo vavolombelona, vao nilamina iny tabataba 47 iny. Samy nanamafy koa izy ireo fa tsy nisy loatra ny tena ady nivantana tamin'ny Vazaha, fa ny adin'ny samy Malagasy no tena nampihorohoro : babo, doro-tanàna, ankoatr'ireo fijalian'ireo nilefa tany an'ala nanao tafo-lanitra nandritra ny ririnina sy fahavaratra ary tsy nanan-kohahina. Raha nisy koa ny ady na fampijaliana nataon'ireo Vazaha, dia ireo Malagasy eo am-pelantanany ihany no tereny hanatanteraka izany tamin'ireo Malagasy namany izay nolazaina fa hoe fahavaloo. Tao Mandialaza sy Antaniditra moa no tanàna nisy ireo miaramila vazaha izay nampandry tany sy nanangona ny olona tamin'ny faritra iny.

Ireto ireo olona nahazo fanampiana noho ny ady 1947 tao Mandialaza racheta naka izany fanapahan-kevitra izany ny mpitondra tamin'ny Repoblikatoharoa : Ramanana Emile, Rasolo Gabriel, Ranampy, Razafison, Randriamaro Joseph, Rakotoarisoa, Rakoto Paul, Ralaheny, Ranaivo Dieu Donne, Andrianome.

Tsy ireo ihany tsy akory no nanao manda-tehezana, fa nohom'ny tahotra ny hatao hoe "mambra MDRM", izany hoe fahavalo, dia tsy sahy niseho fa leom-boananana ka tsy tia zava-boribory intsony, satria ny valifaty nataon'i Lesport sy Jacques Lesport zanany dia mbola namela fery hatramin'ny 1958, tao Mandialaza, satria rehefa tonga ny asa lohataona sy ny jinja vary fararano dia natao rekizisiona daholo ireo olona ilainy. Rehefa misakafo koa izy amin'ny roa ambin'ny folo antoandro dia vohainy ny alika masiaka ka tapaka ny lâlana teo amin'ny kianja fandehanan'ny vahoaka ary tsy maintsy miarahaba "mijaridina" tany vakivaky' na dia tsy tazana eo an-davarangan'ny tranony akory aza ireo kôlô. Ary mbola nanana zo mikapoka na manafay izy ireo. Mafy loatra ny famaizana ny Malagasy, na ny nandray fiadiana na tsia, tamin'ny ady 1947, ka tsy mahagaga raha mbola tsy afaka hatramin'izao ny tahotra naterak'izany.

Ny fitsanganan'ny *Parti des Deshérités de Madagascar* (PADESM) izay antoko nifanohitra tamin'ny MDRM, dia nanasoketâna ireo menasofina na andriana ho PADESM nifandray tamih'ny Vazaha koa, ka nanosika ny fampiahiahiana sy fisarham-bazana teo amin'ny mpiara-monina ary niafara tamin'ny "Ady gasy", na adin'ny samy Gasy. Farany, raha mijery ny raharaham-pirenena malagasy ankehitriny isika, mikasika ny Fahaleovantena ara-toekarena ka mitodika amin'ny lasa 1896-1947, fahaleovantena ara-politika sy ara-toekarena dia toa manontany tena ihany hoe : "Iza marina no fahavalontsika ? Iza no miady amin'iza ? Iza no mamingana an'iza ? Isika samy Malagasy ihany no mifanao katro-doha ka toa lasa "Ady gasy".

1. Manao ny fiarahabana miaramila eny fa na dia tsy misy olon-koharabaina aza eo.

RESUME

Indépendance 1947 : "luttes malgacho-malgaches".

Les Malgaches ont lutté à plusieurs reprises pour chasser les colonisateurs français. Mais la lutte menée en 1947 se distingue des précédentes car ils ont été nombreux à y participer, les combats se sont déroulés dans plusieurs régions, et le MDRM qui a revendiqué l'indépendance s'est implanté profondément dans le cœur de l'ensemble des Malgaches. Enfin, c'est en 1947 que ceux-ci ont combattu les armes à la main et que les pertes humaines sont considérables de part et d'autre également réparties cependant que l'inégalité des forces.

Alors que les députés étaient encore en pleines négociations en France, certains se sont impatientés dans le pays où ont été poussés à faire éclater les troubles. C'est surtout dans les zones à forte densité de colons que les combats ont été les plus acharnés, comme c'est le cas à Moramanga. Les armées ont été formées grâce au recrutement des hommes valides, chacun ayant un rôle précis, un grade ainsi que différentes armes de fabrication locale, et l'entraînement des troupes étant assuré par les anciens combattants de la Seconde Guerre mondiale. Enfin, les plus hauts gardés se recrutent parmi les moins bien placés dans la société, les descendants d'esclaves, les structures sociales d'antan restant encore vivaces dans la région de Mandialaza. Les nobles et ceux qui ont toujours dominé et exploité l'ensemble de la population se retrouvent au bas de l'échelle de la nouvelle organisation. Les luttes de 1947 visent non seulement les colons français mais encore les Malgaches minoritaires qui ont maltraité leurs compatriotes. Celles-ci ont permis aussi à certains de considérer que les inégalités sociales sont abolies.

Quant au ravitaillement des populations en dissidence, il était assuré en 1947, grâce à de bonnes récoltes de riz et de manioc, cette année-là ; ce qui n'est plus le cas en 1948 faute pour les populations d'avoir pu effectuer les travaux agricoles. Enfin, la création du PADESIM, opposé au MDRM, et dont on accuse les nobles d'être membres, est à l'origine de dissensions voire de conflits entre Malgaches. Il en résulte que les événements de 1947 constituent en réalité une lutte entre Malgaches et que l'on se demande qui sont les vrais ennemis de qui.